

نقد کتاب «چالش‌های اخلاقی در عصر اطلاعات: جستارهایی در اخلاق اطلاعات»

حمیدرضا رادفر^۱

هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ایران

سولماز نوری^۲

کارشناس ارشد، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ایران

اخلاق، اخلاق‌مداری و حاکمیت اخلاق در تمامی موضوعات و حوزه‌هایی که انسان درگیر آن است، مبحثی ضروری و چالش‌برانگیز است. در این میان ضرورت و اهمیت پرداختن به موضوع اخلاق در عصر اطلاعات که در حال حاضر به شدت بشر را احاطه کرده‌است بر هیچ کس پوشیده نیست. در این راستا سعی شده‌است تا کتاب چالش‌های اخلاقی در عصر اطلاعات با تمام توجه و به دور از سوگیری به نحوی علمی و با روش توصیفی-تحلیلی مورد بررسی انتقادی قرار گیرد تا ضمن شناسایی نقاط قوت و ضعف آن، به اعتلای این اثر دامن زده شود. در ابتدا اثر و مؤلف و مترجم آن معرفی و سپس کتاب در دو حوزه شکلی و محتوایی نقد شده‌است. در نقد شکلی، مشخصات ظاهری، ادبی و نگارشی اثر مورد توجه قرار گرفته و در بخش محتوایی به مواردی همچون نظم منطقی، اعتبار منابع، کیفیت علمی، نوآوری، سازواری و ... توجه شده و در پایان پیشنهادهایی جهت رفع کاستی‌ها ارائه شده‌است.

واژه‌های کلیدی: اخلاق فن‌آوری اطلاعات، اخلاق فضای مجازی، اخلاق سایبر، اخلاق اطلاعات.

^۱ hamidreza_radfar@yahoo.com

^۲ solmaz.noori@yahoo.com

مقدمه

مسائل و مشکلات اخلاقی در عصر اطلاعات هنگامی اهمیت یافت که پدیده فناوری اطلاعات تا جایی گسترش یافت و فراگیر شد که عموم مردم به تدریج از مشکلات و مسائلی که این دست ساخته قدرتمند در به خطر انداختن منافع بالقوه آنان به وجود می‌آورد، آگاهی یافتند (ثقه الاسلامی، ۱۳۹۰: سال ۶، شماره ۳). فناوری‌های قدرتمند، پیامدهای اجتماعی عمیقی دارند. فناوری رایانه‌ای، تاکنون از قدرتمندترین و انعطاف‌پذیرترین فناوری‌ها عرضه شده‌است. به این دلیل که رایانه هر چیزی را تغییر می‌دهد؛ هم‌چون مکان و کیفیت کارمان، مکان و کیفیت آموزش‌مان، خرید، تغذیه، رأی‌گیری، مراقبت‌های بهداشتی، اوقات فراغت، رزم‌آوری، دوست‌یابی، و حتی عشق‌ورزی را.

از این‌رو، گسترش انقلاب اطلاعات، انقلابی صرفاً فناورانه نیست، بلکه انقلابی اساساً اجتماعی و اخلاقی را به دنبال دارد. دلیل این‌که چرا فناوری اطلاعات این‌چنین قدرتمند است، به خوبی به وسیله جیمز مور در مقاله‌ی کلاسیک خود با عنوان «اخلاق رایانه چیست؟» توضیح داده شده‌است. وی بیان می‌دارد رایانه تقریباً «بزاری عمومی» است، چرا که از «انعطاف‌پذیری منطقی» برخوردار است، و تا حدی می‌تواند برای انجام هر وظیفه‌ای شکل و قالب بگیرد (جوادی، ۱۳۹۰: ۱۸۴).

افزایش روزمره و ملموس حملات هکری، نفوذ ویروس‌ها و بدافزارها به رایانه‌های شخصی و سازمانی که حاصل آنها ضررهای فراوان مادی و معنوی به دنبال داشته است را همگان دیده و می‌شناسند. دانشمندان حوزه علوم رایانه و امنیت نیز به طور مستمر در حال پژوهش روی نرم‌افزارها و نظام‌های امنیتی برای مقابله با این موارد هستند. علاوه بر این موارد، تحمل نامه‌های الکترونیکی ناخواسته، آگهی‌ها در رسانه‌های حرفه‌ای و یا مقالات سوگیری‌شده موضوعی و موارد بسیاری از این دست نیز برای بسیاری آشنا و ناخوشایند هستند (گوردن-تیل، ۲۰۰۲: ۱۰۳). اما در کنار تمام این پیشرفت‌ها نیاز به وجود و اهمیت موضوعی به نام اخلاق و به طبع آن اخلاق فناوری اطلاعات و یا اخلاق در عصر اطلاعات به شدت احساس می‌شود و با گذشت زمان هر چه بیش‌تر ضرورت آن پررنگ‌تر می‌شود. رایانه و اخلاق اطلاعات، در معنای وسیع خود، می‌توانند به‌عنوان شاخه‌ای از اخلاق کاربردی باشد (باینوم، ۲۰۰۸). با توجه به این نکته، پژوهش در زمینه‌های اخلاق اطلاعات، اخلاق در عصر اطلاعات و یا اخلاق فناوری اطلاعات، بسیار مهم هستند و نیاز هست تا منابع علمی در این زمینه تهیه، مورد بررسی و به‌روز گردند. در این راستا در این مقاله سعی بر این است تا کتابی در حوزه اخلاق در عصر اطلاعات که شامل مقالاتی از صاحب‌نظران این حوزه در عرصه جهانی است و به وسیله یکی از متخصصان و فعالان این موضوع در داخل کشور تهیه شده‌است، مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد تا ضمن معرفی موارد و نقاط قوت و ضعف کتاب و ارائه پیشنهادات اصلاحی، در صورت امکان راهنمایی برای مخاطبان و توصیه‌ای برای رفع کاستی‌ها و بهبود و توسعه برجستگی‌های کتاب باشد.

برای نقد و بررسی اثر حاضر از شیوه توصیفی-تحلیلی بهره گرفته شده‌است و از آن طریق به مطالعه و تحلیل ساختار و نقد درونی اثر پرداخته شده است.

از دلایل انتخاب این اثر برای نقد و بررسی می‌توان به دو نکته اشاره کرد، اول این‌که کتاب مورد بررسی از معدود کتاب‌های نگارش یافته در حوزه اخلاق اطلاعات و فناوری اطلاعات است و این‌که به وسیله یکی از صاحب‌نظران این موضوع تألیف و ترجمه شده‌است؛ نکته دوم این‌که کتاب حاضر از جمله کتاب‌های شناسایی شده به وسیله شورای بررسی متون و کتب علوم انسانی به عنوان یک کتاب مطرح در این حوزه است.

معرفی اثر

پیش از نقد اثر حاضر، مفید و ضروری است که کتاب مورد بررسی از لحاظ ظاهری و محتوایی در حد مفید و مختصری معرفی شود. از نخستین مواردی که در نقد کتاب باید بدان توجه داشت، این است که موضوع کتاب نیز به روشنی بیان شود.

توصیف شکلی اثر

نام کتاب: چالش‌های اخلاقی در عصر اطلاعات؛ گردآوری، ترجمه و تألیف علیرضا ثقفی‌الاسلامی، تهران: نشر همرا، نشر چاپار؛ نوع جلد شومیز؛ قطع کتاب وزیری کوچک؛ تعداد صفحات ۲۶۸ صفحه. نگارنده کتاب را در ده فصل سامان بخشیده‌است. عنوان‌های فصل‌ها عبارت است از: از اخلاق کاربردی تا اخلاق اطلاعات، از انقلاب اطلاعات تا اخلاق اطلاعات، عصر اطلاعات و خلأهای مبنایی، عصر اطلاعات و حقوق مالکیت، عصر اطلاعات و مسأله ناشناختگی، عصر اطلاعات و مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای، عصر اطلاعات و مدیریت پروژه، عصر اطلاعات و منشورهای اخلاقی، عصر اطلاعات و اخلاق جهانی، عصر اطلاعات و دگردیسی اجتماعی. فهرست مندرجات کتاب کلی است و تنها عناوین فصل‌ها را دارد. در انتهای کتاب منابع و مراجع به صورت تفکیکی برای هر فصل آمده‌است. پس از آن واژه‌نامه فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی نیز موجود است. کتاب فاقد نمایه موضوعی است.

خلاصه محتوای اثر

در فصل اول، از اخلاق کاربردی تا اخلاق اطلاعات، علم اخلاق به‌طور عام و اخلاق کاربردی به‌طور خاص معرفی شده‌است. همچنین با تقسیم پژوهش‌های اخلاقی به چهار رهیافت عمده فرااخلاق، اخلاق هنجاری، اخلاق توصیفی و اخلاق کاربردی، به توضیحی مقدر در باب هر یک پرداخته شده‌است. در ادامه فصل بر حوزه کاربردی متمرکز شده و اخلاق اطلاعات به مثابه شاخه‌ای از اخلاق کاربردی معرفی شده، آن‌گاه اخلاق اطلاعات از سه دیدگاه متمایز اخلاق حرفه‌ای، اخلاق فلسفی و اخلاق توصیفی مورد بررسی قرار گرفته‌است. به نظر می‌رسد، فصل اول پیش‌نیازهای فکری مفید و مقتضی را برای مطالعه مطلوب سایر فصل‌ها فراهم آورد. در فصل دوم، از انقلاب اطلاعات تا اخلاق اطلاعات، پیشینه پیدایش، نظریه‌پردازان شاخص و موضوعات مطرح در حوزه اخلاق اطلاعات معرفی شده‌است. فصل سوم، عصر اطلاعات و خلأهایی مبنایی، در پی پاسخ به پرسش «اخلاق رایانه چیست؟» به بحث درباره این‌که چه چیز رایانه‌ها را از دیگر فناوری‌ها متمایز می‌کند، پرداخته‌است. در فصل چهارم، عصر اطلاعات و حقوق مالکیت، به مفهوم و مسئله مالکیت معنوی نرم‌افزارهای رایانه‌ای اشاره شده و چالش‌های اخلاقی و

اجتماعی مطرح در این موضوع از جایگاه تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌است. فصل پنجم، عصر اطلاعات و مسئله ناشناختگی، به معرفی مفهوم ناشناختگی یا همان گم-نامی و ویژگی‌های مهم و شاخص آن در عصر اطلاعات پرداخته‌است. فصل ششم، عصر اطلاعات و مسئولیت‌پذیری حرفه‌ای، مفهوم مسئولیت و مسئولیت‌پذیری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل اخلاق حرفه‌ای به‌طور عام و در اخلاق اطلاعات به‌طور خاص، مورد تحلیل و ارزیابی قرار گرفته‌است. فصل هفتم، عصر اطلاعات و مدیریت پروژه، به بررسی عملکرد مدیریت پروژه‌های نرم‌افزاری و به‌طور خاص در ارتباط با مسائل اخلاقی احاطه‌کننده فرآیندهای ساخت و تولید نرم‌افزار پرداخته‌است. در فصل هشتم، عصر اطلاعات و منشورهای اخلاقی، به معرفی ضرورت تهیه و تنظیم ضوابط و منشورهای اخلاقی در حوزه فعالیت حرفه‌ای مهندسان و متخصصان رایانه اشاره شده است. فصل نهم، عصر اطلاعات و اخلاق جهانی، به فرضیه گورنیاک درباب توسعه حوزه اخلاق رایانه به اخلاق جهانی عصر اطلاعات اشاره داشته و فصل دهم، عصر اطلاعات و دگردیسی‌های اجتماعی، به جمع‌بندی موضوعات و مسائل مطرح در فصل‌های پیشین می‌پردازد.

معرفی مختصر مؤلف - مترجم

علیرضا ثقة‌الاسلامی مؤلف اثر از جمله اساتید علاقه‌مند به حوزه اخلاق اطلاعات و فناوری اطلاعات است. وی دانش‌آموخته دوره دکتری گروه فلسفه علم است و در زمینه اخلاق فناوری اطلاعات آثاری چند از خود به جای گذاشته، از جمله: «رویکردی طبقه‌بندی شده به حوزه اخلاق اطلاعات»، «بررسی ماهیت مسائل اخلاقی پژوهش در فضای مجازی» در فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری و کتاب «اخلاق پژوهش: مبانی و مسائل». علاوه بر ایشان نام دو تن از بزرگان این حوزه نیز به نسبت بیش‌تر در متن کتاب مورد اشاره قرار گرفته‌است که عبارتند از، ترل وارد باینوم^۱ نویسنده و ویراستار تعداد بسیاری از کتاب‌ها، مقاله‌ها و برنامه‌های ویدیویی در حوزه اخلاق رایانه، منطق، روان‌شناسی، آموزش، و تاریخ فلسفه که یکی از پیشگامان فلسفه سایبری و اخلاق دیجیتال است. او بنیانگذار و نزدیک به یک دهه مدیر دپارتمان «فلسفه و رایانه» انجمن فلسفه ایالات متحده است. وی همچنین برجسته‌ترین شارح نظریه‌های گوتلوب فرگه - ریاضیدان و فیلسوف - و مترجم چند اثر کلیدی این متفکر به زبان انگلیسی است و همچنین سیمون راجرسون^۲ که ویراستار و گردآورنده «اخلاق رایانه‌ای و مسئولیت حرفه‌ای» بوده‌است.

نقد شکلی اثر

اثر مورد بررسی دارای پیش‌گفتار جامعی از مؤلف است. مقدمه کلی ندارد. فهرست مطالب به‌صورت اجمالی است. در پایان هر فصل یک سری پرسش در قالب مسئله و تمرین مطرح شده‌است. نتیجه‌گیری تنها در چند فصل بیان شده‌است.

^۱ . Terrell Ward Bynum.

^۲ . Simon Rogerson.

کتاب دارای طرح ساده، قلم مناسب، صفحه‌آرایی خوب، کیفیت چاپ مناسب و صحافی مطلوبی است، اما طرح روی جلد به نظر کاستی‌هایی دارد، از جمله: بالای جلد خیلی خالی است و مناسب بود آرم ناشران کمی پایین‌تر و گوشه قرار می‌گرفت، حالت تبلیغاتی ناشران به نسبت زیاد است. با توجه به شمارگان صفحات، قطع کتاب نیز مناسب است.

نمونه‌خوانی و اغلاط چاپی

کتاب از لحاظ بررسی میزان اشکالات املائی و تایپی به دقت مورد مطالعه قرار گرفت و باید گفت که مورد خاصی مشاهده نشد و معلوم است نمونه‌خوانی دقیقی انجام گرفته است. در یک مورد در ص ۲۲، سطر ۱۲ «این بنده» باید بین دو کلمه فاصله باشد که نیست و یا در ص ۵۵ سیاست‌گذاران، سیاست‌گزاران نوشته شده است. در مواردی هم در نیم فاصله‌ها بعضا افراط شده، مثل آن‌چه و کتاب‌داری.

۲ میزان رعایت قواعد عمومی نگارش و ویرایش تخصصی اثر

ظاهر امر نشان‌دهنده این نکته هست که سعی شده مسائل ویرایشی و نگارشی در طول متن رعایت شود. در مجموع هم می‌توان گفت که کتاب حاضر از لحاظ نگارش و ویرایش دچار مشکل قابل‌عرضی نیست، به‌رحال مواردی چند قابل ذکر است که در ادامه به آنها پرداخته می‌شود:

- استفاده چند باره از فعل «می‌باشد» که باید به «هست» یا «است» تغییر یابد به‌طور مثال در صفحات ۶۳، ۳۷، ۱۶.

- در مواردی مانند ص ۵۵ «آن چنان که» که کلمات آن به‌صورت مجزا باید نوشته شود و با نیم‌فاصله، «که» با یک فاصله کامل آمده‌است.

- در ص ۲۵ در سطر ۱۱ پس از کلمه «ساختار» نیاز به ویرگول هست.

- نکته دیگر در شماره‌گذاری مطالب داخل فصل‌هاست که در برخی فصل‌ها مانند فصل ۲، ۳، ۷ و ۸ تیتراها فرعی بدون شماره‌گذاری آمده‌اند ولی در فصل‌های ۱، ۴، ۶ دارای شماره‌گذاری هستند.

- در ص ۶۱ در سطر ۱۰ قبل از «یک دهه»، «از» لازم است.

- در ص ۷۷ «وب گسترده‌ی جهانی» به جای «وب گستره جهانی» نوشته شود.

- در ص ۱۱۶ زیرنویس شماره ۱، شماره ۲ تایپ شده‌است.

- در ص ۱۴۹ «دانشگاه ایالتی تنسی غربی» درج شده‌است در صورتی که مطابق زیرنویس باید شرقی باشد.

- در ص ۱۶۳ در انتهای صفحه واژه «منفی» دوبار پی‌پی تکرار شده‌است که یکی اضافه است.

روانی و رسایی اثر

با توجه به اینکه بیشترین بخش اثر مورد بررسی ترجمه است و در کارهای ترجمه شده توجه به روانی و رسایی متن در نقد اثر بسیار مهم است، لذا متن به‌طور کامل و دقیق خوانده شد و خوشبختانه باید گفت که متن حاضر از این لحاظ در سطح و وضعیت خوبی قرار دارد.

نقد محتوایی

نظم منطقی اثر

اثر حاضر در اصل مجموعه مقالاتی است که غیر از مقاله اول بقیه مقالات مجزا و ترجمه شده هستند که چندی از آنها هم از یک مجموعه هستند. در چینش مقالات سعی شده است تا از لحاظ نظم موضوعی و تاریخی، نظام منطقی برقرار باشد. در خیلی از موارد مقالات کاملاً مستقل هستند و هرکدام به تنهایی معنا و مفهوم خود را دارند و شاید جابجایی برخی از آنها هیچ تأثیری در کل اثر نداشته باشد. در مجموع شاید اگر به واسطه دید جهانی در فصل نهم جای آن با فصل ده تغییر می‌کرد از نظم مناسب‌تری برخوردار بود. از طرفی به‌واسطه استقلال هر مقاله ممکن است که در بعضی موارد، مشابهت‌هایی هم وجود داشته باشد.

نظم منطقی فصول

همان‌طور که ذکر شد غیر از فصل اول که می‌تواند به‌عنوان مقدمه کل کتاب از آن یاد کرد، بقیه فصل‌ها مقالات مستقلی هستند که هرکدام نظم خود را دارند و در مواردی هم یکدست نیستند، مثلاً تنها سه فصل دارای نتیجه‌گیری هستند. ولی در مجموع هر مقاله نظم منطقی خود را دارد و دارای بخش‌های تفکیک شده و مرتب است. در هر فصل نیز مؤلف سعی کرده در بخش ابتدایی معرفی از نویسنده آن داشته باشد. به‌رحال به‌واسطه مستقل بودن مقالات در کل یکدستی و نظم یکسانی را برای هر مقاله نمی‌توان متصور شد. اگر از دید آموزشی به آن پرداخته شود، وجود بخشی با عنوان و محتوای «خلاصه فصل» می‌توانست بسیار مفید باشد.

میزان اعتبار منابع از جهت علمی

میزان اعتبار منابع از جهت علمی چه در فصل اول که تألیف شده و چه در ۹ فصل بعدی که ترجمه است به‌واسطه مؤلفان و ناشران آنها، بالاست، البته قابل ذکر است که بیشتر مقالات از مجموعه‌های محدودی انتخاب شده‌اند به‌خصوص از Computer Professional for social report که البته به‌واسطه ناشر و ویراستار معتبر آن، از لحاظ علمی قابل تأیید است.

میزان اعتبار منابع از جهت روزآمدی

می‌توان گفت که اکثریت منابع مورد استفاده در این کتاب در اصل به سال‌های قبل از ۲۰۰۰م. برمی‌گردند، البته این کتاب به ویرایش‌های جدید این مجموعه مقالات اشاره دارد که اکثر آنها هم مربوط به سال ۲۰۰۴ و قبل هستند. با توجه به دید مؤلف که نگاهی مروری بر موضوع دارد شاید قابل درک باشد

ولی با توجه به موضوع، یعنی رایانه و فناوری اطلاعات و توجه به این نکته که سرعت رشد این دو علم و به طبع آن علوم جانبی آن خیلی بالاست، انتظار این بود که از مقالات جدیدتری نیز استفاده شود. در اصل سال‌های تألیف مقالات اصلی بین سالهای ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۱ است، یعنی تقریباً ۱۰ سال قبل از سال انتشار این کتاب.

دقت در استنادات و ارجاعات

بیش‌تر کتاب ترجمه است و نحوه استنادات و ارجاعات در ظاهر مانند منابع اصل است و بنابراین یکدستی کمی دارند. در ارجاعات درون متنی به شماره صفحات اشاره‌ای نشده است. چند اشکال عمده نیز در سال نشر یکی از منابع اصلی است که حدود ۴ مقاله کتاب از آن است، به صورتی که سال نوشته شده در متن ۲۰۰۴ است و سال مربوط به استنادات در زیرنویس همان صفحه ۲۰۰۶ است (ص ۱۱۲، ص ۱۵۰، ص ۱۷۶، ...). مشکل دیگر در فهرست منابع پایانی است که فصل به فصل جدا شده است و هیچ یکدستی ندارد، به طور مثال، در بعضی موارد سال انتشار پس از نام پدیدآور و در بعضی موارد در انتهای استناد آمده است.

بررسی علمی اثر

بسته به زمان انتشار اصل مقالات، هر کدام سعی کردند به تحلیل مسائل بپردازند و از پس این امر نیز به خوبی برآمده‌اند، ولی مسئله این است که در طول سال‌های اخیر با توجه به مسائل فراوانی که در حوزه اخلاقی در مباحث فناوری اطلاعات پیش آمده جای برخی مباحث خالی است و به برخی مباحث نیز باید دید جدیدتری داشت، از جمله سانسور اطلاعات، آزادی بیان و اشاعه اطلاعات، عمومیت اطلاعات، فیلترینگ و سایر مسائل.

نحوه ارائه نظرات و سوگیری‌های احتمالی

در بسیاری از بخش‌های کتاب عقاید و نظرات متخصصین آورده شده است که برخی نقل قول و برخی نیز حالت نقد نظرات یکدیگرند که این نقد نظرها علمی است و در راستای توسعه این علم و در این زمینه سوگیری علمی دیده نمی‌شود. کتاب بیش‌تر جنبه علمی دارد، در نقد نظرات و ارائه آنها نیز بحث‌ها علمی است. با این‌که بیش‌تر روی اشخاص خاص تمرکز شده است چون باینوم، راجرسون، ... ولی جنبه سوگیری در آن دیده نمی‌شود، اما نکته‌ای که هست این است که در ص ۲۵ مؤلف در زیرنویس به مقاله از خود ارجاع می‌دهد که هنوز چاپ نشده است و طبعاً غیر قابل استناد است و کمی جنبه تبلیغی دارد.

نوآوری و روزآمدی

شاید متن حاضر به لحاظ کمبود منابع فارسی در این حوزه جنبه نوآوری داشته باشد ولی با توجه سال-های انتشار مقالات و موضوع اصلی کتاب یعنی فناوری اطلاعات، اگر جنبه نوآوری هم بوده است دیگر تازگی خود را تا حدودی از دست داده است.

درباره میزان روزآمدی داده‌ها و اطلاعات اثر باید گفت تاریخ انتشار اصل مقالات به نسبت قدیمی است، شاید پاسخگوی مسائل اساسی و کمی در این حوزه باشد ولی بنابر نیازهای روز و مسائل جدید اخلاقی در حوزه فناوری اطلاعات ممکن است خیلی پاسخگو نباشد. نکته قابل عرض این است که تاریخ انتشار در مورد متون و مقالات فکری و فلسفی آنچنان اهمیت ندارد، این مقالات هم عموماً از این دست هستند و تاریخ نمی‌تواند معیاری برای نوآوری باشد، اما این نکته را نیز نباید فراموش کرد که جنبه‌های اخلاقی تنها بخشی از موضوع اصلی کتاب است و جنبه موضوعی فناوری اطلاعات بخش مهم دیگری از موضوع است که بسیار وابسته به زمان و روزآمدی است.

سازواری محتوای علمی و پژوهشی اثر با مبانی و پیش‌فرض‌های مورد قبول مطرح

از لحاظ پرداختن به موضوعاتی چون امنیت اطلاعات، حقوق معنوی، حریم خصوصی و ناشناختگی، مسئولیت‌پذیری،... تا حد خوبی با فرض‌های مورد قبول همخوان است، ولی پرداختن به مباحثی همچون فرهنگ، سانسور، آزادی، اشاعه اطلاعات، حقوق معنوی آثار و مطالب دیجیتال، که نیاز روز این حوزه هست مطلب خاصی دیده نمی‌شود. همچنین پرداختن به حریم‌های خصوصی و حتی عمومی که این روزها دغدغه بسیاری است باید پررنگ‌تر و به‌روزتر باشد. نکته دیگر اهمیت دادن این مقالات به مقوله اخلاق رایانه است و این موضوع بر اخلاق اطلاعات و اخلاق در عصر اطلاعات و فناوری اطلاعات سایه انداخته‌است و بیش‌تر به مباحث رایانه و نرم‌افزارها اشاره دارد و خیلی با محتوا که امروزه حرف اول را در عصر اطلاعات می‌زند، کاری ندارد.

ارتباطات رایانه محور در فضای مجازی، افراد را با زمینه‌های اخلاقی و فرهنگی متفاوت و متعدد، درگیر موقعیت‌های متکثر پژوهشی می‌کند، آن‌چنان که این مجموعه فرهنگی به‌طور فزاینده‌ای تنوع می‌یابد. این امر باعث افزایش اجتناب‌ناپذیر حساسیت‌ها به نگرش‌ها و سنت‌های میان فرهنگی متعدد و متمایز نسبت به مفاهیمی همچون حریم خصوصی، حریم عمومی، محرمانگی، رضایت آگاهانه و مواردی از این نوع می‌شود (جوادی، ۱۳۹۰: ۲۳۱). وجود چنین حساسیت‌هایی، می‌طلبد هر جایی صحبت از اخلاق و قوانین اخلاقی در حوزه اطلاعات و فناوری اطلاعات می‌شود، این مفاهیم نیز به‌طور دقیق و ملموس مورد موشکافی و بنابر نیازهای هر جامعه‌ای تحلیل و تبیین شوند، زیرا ضوابط اخلاقی در جوامع مختلف می‌توانند بسیار متفاوت باشند (ریچلز، ۱۳۸۷: ۳۷). همچنین بحث اخلاق اطلاعات و به‌طور کلی اخلاق در عصر اطلاعات علاوه بر این که تمامی سطوح سنی را دربر می‌گیرد خیلی بیش‌تر گروه سنی جوان و نوجوان را باید مورد توجه و مدنظر قرار دهد.

سازواری محتوای علمی اثر با مبانی و اصول دینی و اسلامی

اثر مورد بررسی همان‌طور که گفته شد، بیش‌تر به اخلاق رایانه پرداخته شده‌است و مطالب مندرج نیز هیچ منافاتی با مبانی و اصول دینی و اسلامی ندارند. از آنجا که مباحث اخلاقی در حوزه‌های مختلف آن بسیار در ارزش‌های اسلامی مورد تأکید قرار گرفته و این کتاب نیز در حوزه اخلاق است، می‌تواند بخشی از نیازهای این حوزه را در زمینه رایانه و فناوری اطلاعات که موضوعات روز هم هستند مرتفع کند. ولی از لحاظ سازواری با ارزش‌های دینی و اسلامی مشکلی ندارد چون بیش‌تر به جنبه‌های علمی

خاص مسئله پرداخته‌است و از آنجا که بیش‌تر حالت ترجمه دارد و حاصل کار نویسندگان غربی است، خیلی مسائل اسلامی (له یا علیه) در آن مطرح نشده‌است.

میزان به‌کارگیری ابزارهای علمی برای تفهیم موضوع

کتاب شامل پیشگفتار مفصلی است که به نظر مقداری زیاد است و مثال‌های ابتدایی آن می‌توانست خلاصه‌تر باشد. مقدمه مجزایی برای کل کتاب وجود ندارد ولی می‌توان گفت که پیشگفتار و فصل اول نوعی مقدمه کتاب است. فهرست مطالب آن تفصیلی نیست و با توجه به این‌که نمایه موضوعی هم کتاب ندارد، می‌تواند از نقاط ضعف اثر باشد. جمع‌بندی نهایی و خلاصه فصول نیز در کتاب وجود ندارد که با توجه به اهداف درسی کتاب بهتر بود باشد، تمرین‌هایی پایان هر فصل وجود دارد که بعضی از آنها خوب است و مخاطب را به تحلیل و تفکر وا می‌دارد و برخی دیگر تنها حالت تمرین جست‌وجو دارد و خیلی مناسب نیست مانند تمرین ۵ ص ۱۷۳ و یا تمرین ۴ ص ۱۴. از مؤلفه‌های شکلی تنها از چند جدول محدود استفاده شده‌است که تا حدی از این نظر اثر ضعف دارد. واژه‌نامه‌ها خوب ولی در برخی موارد یکدست نیست، به‌طور مثال بیش‌تر واژه‌ها با کلمات کوچک شروع شده‌اند ولی برخی با حروف بزرگ آمده‌اند مانند Cyberethic, Computer ethic, Global laws و موارد دیگر.

وضعیت اصطلاحات تخصصی اثر

ترجمه کتاب، سلیس و روان است، سعی شده اصطلاحات نیز به خوبی ترجمه شود، اشکال قابل توجهی دیده نمی‌شود به جز چند مورد کوچک مانند این مورد که در همه جای متن «تکنولوژی» آمده‌است ولی کلمه «فناوری» مناسب‌تر است، یا معادل «Copyright» در ص ۲۵۸ واژه‌نامه همان «کپی رایت» نوشته شده‌است و یا در ص ۸۶ بهتر بود ژورنال، نشریه ترجمه شود و یا در ص ۷۳ معادل «Copying»، «نسخه‌برداری» بهتر است. همچنین معادلهای نادرستی مثل «policy vacuum» که خلاء تدبیری ترجمه شده که اشتباه است و خلاء سیاستی صحیح است و یا «patent research» که «انجام کاوشی ثبتی» ترجمه شده که اشتباه است و «جست‌وجوی پروانه ثبت اختراع» صحیح است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

بررسی و نقد کتاب «چالش‌های اخلاقی در عصر اطلاعات»، همان‌طور که در مقاله حاضر پیداست، نشان‌دهنده نکات مثبت و ارزشمند و مقداری نکات حاوی اشکال و ضعف در اثر است. در مجموع و از لحاظ موضوعی کتاب ارزشمندی است، زیرا مسائل مرتبط به فناوری اطلاعات و به خصوص مسائل اخلاقی در عصر حاضر یا به عبارتی عصر اطلاعات از اهمیت بالا و فزاینده‌ای برخوردار هست و حوزه اخلاق در فناوری اطلاعات هنوز هم نیازمند پژوهش‌های بیش‌تر و بروزتر هم هست. مقالات ترجمه شده در متن نیز از لحاظ علمی به‌واسطه ناشر و نویسنده معتبر و قابل استناد هستند. خود مولف و مترجم کتاب نیز از افراد حاذق و صاحب نام در زمینه موضوعی کتاب هستند که از نقاط قوت اثر حاضر است. اثر از روانی و رسایی خوبی برخوردار هست و ارتباط خواننده با اثر به خوبی در طول متن حفظ می‌شود. اثر حاوی برخی کاستی‌ها نیز هست که عمده آنها عبارتند از:

الف. از کاستی‌های اثر قدیمی بودن منابع اصل آن است (البته همان‌طور که بیان شد در حوزه فلسفه و اخلاق قدیمی بودن منابع دلیلی بر کهنگی مطالب نیست) که توصیه می‌شود برخی منابع جدیدتر در این حوزه نیز اضافه شود. همان‌طور که پیش از این نیز مطرح شد، بحث اخلاق در عصر اطلاعات به طور مداوم درگیر چالش‌های جدید می‌گردد و نیاز هست که پژوهش‌هایی که در این حوزه انجام می‌شوند تا حد امکان به روز باشند و موضوعات متعدد و مختلفی که در جامعه مطرح و مورد توجه هستند را پوشش دهند.

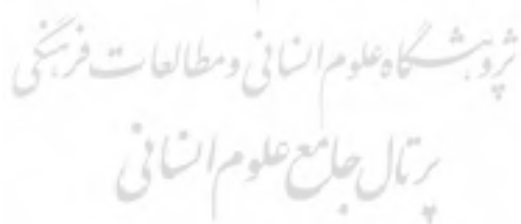
ب. رعایت یکدستی در کل کتاب، در برخی موارد ویرایش ادبی و ساختاری دچار اشکال است. بهتر است در ویرایش مجدد کتاب در خصوص سرهم نویسی یا جدانویسی‌ها طبق رسم‌الخط فرهنگستان اقدام شود. درباره ساختار نیز با توجه به استقلال مقالات، ساختارها نیز متفاوت هست و شاید خیلی امکان دخل و تصرف وجود نداشته ولی در مورد تیتربندی‌ها و شماره‌گذاری‌ها مولف این امکان را دارد تا یکدستی را رعایت کند.

ج. بخش مربوط به منابع و مراجع نیز پیشنهاد می‌شود که هر مقاله در انتهای خود منابع و مراجعش را داشته باشد و در صورتی که اصرار بر این است که این بخش در انتها باشد بهتر است تمامی آنها بر اساس یک شیوه استاندارد مأخذنویسی بازنویسی شوند و یکدستی در آنها رعایت شود.

د. سوگیری در انتخاب مقالات، دو رویکرد اصلی در اخلاق اطلاعات وجود دارد: اخلاق اطلاعات از منظر فناوری اطلاعات و اخلاق اطلاعات از منظر علم اطلاعات. مقالات انتخاب شده در این کتاب، همگی مؤلفان وابسته به رویکرد اول هستند.

منابع

۱. ثقه‌الاسلامی، علیرضا (۱۳۸۸) الف. «رویکردی طبقه‌بندی شده به حوزه اخلاق اطلاعات». فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری سال چهارم، شماره ۱ و ۲.
۲. ثقه‌الاسلامی، علیرضا (۱۳۸۸) ب. چالش‌های اخلاقی در عصر اطلاعات. تهران: نشر چاپار.
۳. جوادی، محسن (۱۳۹۰). اخلاق پژوهش مبانی و مسائل، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۴. ریچلز، جیمز (۱۳۸۷). فلسفه اخلاق، ترجمه آرش اخگری. تهران: حکمت.
۵. سارتون، جورج (۱۳۸۶). نقد کتاب‌های علمی و تحقیقی، ترجمه کامران فانی در کتاب نقد و نقد کتاب، تهران: مؤسسه خانه کتاب.
۶. گوردون-تیل، جاناتان (۲۰۰۲). «اخلاق: چالش حرفه‌ای» در از اخلاق حرفه‌ای دانش کاران تا اخلاق اطلاعاتی، ترجمه لعبت رضایی و سعید رضایی شریف‌آبادی. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۹۳.
7. Bynum , Terrell.(2008). “Computer and Information Ethics”. Stanford Encyclopedia of Philosophy.

The Ethical Challenges in Information Age: papers in Information Ethics: A critical review

Hamidreza Radfar¹

PhD., Faculty member of Institute for Humanities and Cultural Studies, Iran.

Solmaz Noori²

M.A., Institute for Humanities and Cultural Studies, Iran.

Ethics, Ethical oriented and ethical governance is a critical subject around human and humanities. Between different subjects in ethics; Ethics and ethical challenge in information age is obviously important and surrounded the life of human kind. According to this subject we tried to do a critical review without any bias on the book "The ethical challenge in information age, papers in information ethics". This review done in a descriptive- analytic research methodology. First the work & writer was introduced, Next in form review tried to surveyed appearance, dictation. Writing characteristics. In content review paid to logical order, Resource authority, scientific quality. Innovation and of this book. At last present some suggestion to elimination of deficiencies.

Keywords: Information Technology Ethics, Cyberspace Ethics, Cyber Ethics, Information Ethics.

¹ E-mail: rie2000@gmail.com

² E-mail: solmaz.noori@yahoo.com